

ОБРАЗ ЖІНКИ ВОЇНА У АЗІЇ ТА ЄВРОПІ

Георгій Курбанов,
доктор мистецтв,
викладач кафедри звукорежисури
Київський національний університет театру кіно
і телебачення імені Івана Карпенко-Карого
E-mail: 2722806@gmail.com

Аналіз літературних джерел показав, що наразі в вітчизняному науковому дискурсі існує дефіцит досліджень образу жінки воїна та дослідження проблеми становища жінки в суспільствах країн Азії та Європи, зокрема його розвитку і в аудіовізуальному мистецтві, чим і обумовлена актуальність даної статті. Видається конче важливим і актуальним виявити та узагальнити проблеми морфогенезу ролі жінок воїнів в сучасній культурі, а також дослідження феномену героїчного образу жінок які з розвитком часу все більше використовуються вже не тільки в літературі, й в кінематографі та навіть в мультиплікації, а також роль міфів й легенд в розвитку цього образу. Метою ж статті є дослідити роль жінки воїна в культурі та мистецтві та описати соціальне значення образу жінки героїні в кінематографі та літературі на основі праць таких режисерів як Пол Френсіс та Хаяо Міядзакі, а також науковців як Крістіана Андерсона та Аделя Вестбрука. Завдання статті: охарактеризувати особливості образу жінки воїна в Японії та світі, запровадити диверсифікацію та порівняльну характеристику модальностей образу, дослідити засади його бурхливого розвитку в екранному мистецтві; визначити відмінність японських версій від західних зразків.

Теоретичне узагальнення в даному питанні надали такі науковці як Татсумі Тайко та Оделл Колін, режисери анімаційних фільмів як Хаяо Міядзакі та Пол Френсіс, а також наукові записки та бібліографічні доробки таких авторів як: К.Андерсон, В.Ратті, К.Хорні та ін. Їхні праці становлять наукове підґрунтя дослідження. Зображальна специфіка діви воїтельниці

також привернула увагу вітчизняних дослідників, серед таких: українська кінознавиця, доктор мистецтвознавства, професор І.Б. Зубавіна в своїх працях про образ діви воїтельниці писала що, естетика жінки самурая багатогранна і включає в себе не тільки матеріальну сторону (форму вираження тобто аніме серіал або фільм), а так само і алегоричну сторону, яка і наповнює всі анімаційні та художні фільми змістом, символічністю і багатогранністю, а Пол Френсіс користуючись розвідками від Хаяо Міядзакі, робить основний упор на музикальний супровід та звукове оформлення, так як через музикальний супровід та своєрідне оформлення в багатому оформлене через струнні інструменти, створюється об'ємність та заглиблення в фабулу та сюжетну перспективу. Наукова новизна дослідження полягає в розвідках нових варіацій образу жінки воїна з використанням сучасного наукового інструментарію, зокрема, із запровадженням компаративного методу, що дає можливість порівняти шляхи становлення й розвитку образу жінок воїнів в мистецтві Японії та розвинених країн Заходу, артикулювати відмінності японської версії образу від втілень жінок лицарів в західних мультиплікаційних фільмах, а також виявити особливості його варіацій та перспективи його подальшого розвитку.

Нестандартні, що виходять за рамки норми та традиції, моделі поведінки та ролі жінок завжди викликали в людях інтерес. Особливу цікавість незмінно викликали розповіді про жінок-воїнів: сильних і незалежних, які в глибокій давнину могли вважатися рівними чоловікам. Подібні сюжети, що хвилюють фантазію, зустрічалися в міфах і легендах, епосі та художній літературі, образотворчому мистецтві і тепер у кіно. Такі сюжети дослідники знаходять практично повсюдно протягом історії людства від давнини до сьогодення. Поширеність оповідань про жінок воїнів у світовій літературі зумовила велике увагу дослідників, особливо фольклористів та істориків, до цієї теми. Однак деякі важливі питання в

історіографії залишаються відкритими, а також існує ціла низка не вивчених окремих проблем.

Так, відкритим залишається питання про походження даного жіночого образу та його трансформації: на даний момент немає якоїсь загальноприйнятої версії виникнення образу жінки-воїна. У цій статті будуть розглянуті та зіставлені деякі з них. Також в історіографії цієї теми практично відсутнє вивчення образу жінки-воїна як частина комплексного історичного аналізу суспільства: образ жінки-воїна в міфах, аудіовізуальних мистецтвах і світовій літературі відрізняється деталями і трансформується, відображаючи цивілізаційну специфіку суспільств, їх структуру та ментальність, а отже, можна вивчати даний образ як елемент при створенні об'ємної історико-культурної реконструкції суспільства. Особливості образу жінки-воїна можна розглядати з культурно-історичної, психологічної, гендерної та соціальної сторони, що дає цілий комплекс інформації. З іншого боку, загальні риси в міфологічному, аудіо-візуальному та літературному образі жінки-воїна можуть бути корисними у вивченні історії виникнення даного образу.

У статті розглядаються і порівнюються образи жінок-воїнів у двох середньовічних героїчних епопеях: «Повість про дім Тайра», «Пісня про Нібелунгів» та сучасній інтерпретації жінки воїна у анімаційному серіалі який вийшов у 2023 р.: «Pariah Nexus». Автор цієї статті звертається до компаративного аналізу, оскільки образи жінок-воїнів у середньовічних героїчних епопеях не досліджувалися з метою виявлення їх загальних рис та особливостей у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Однак така потреба залишається. Актуальними залишаються питання: чи співвідносилось явище жінок рицарів із суто чоловічими кодексами честі рицарів та самураїв, якщо так то як? Де знайти витоки явища «жінки-воїна» у мистецтві? Чи є сучасний образ жінки рицаря з серіалу «Pariah Nexus» новою гілкою розвитку жінок-воїнів у культурі та мистецтві?

Спробуємо відповісти на ці питання, а також спробуємо розібратися в відмінностях цього явища в середньовічній літературі та сучасному мистецтві Японії, Німеччини та Великобританії на прикладі героїчних епопей «Повість про дім Тайра», «Пісня про Нібелунгів» та «Pariah Nexus». Ці джерела були обрані не випадково. «Повість про дім Тайра» та «Пісня про Нібелунгів», як і будь-який епічний твір, є відображенням середовища, в якому були написані, її реалій і культури, так само і аудіовізуальний твір «Pariah Nexus» відображає ті сучасні тенденції які притаманні суспільству нової епохи.

У давній літературі були зроблені спроби створити поряд із чоловічими титанічними образами героїв, богатирів, жіночі титанічні образи, здатні хоч якоюсь мірою стати нарівні з чоловічими образами. Однак Сіта з «Рамаяни», Іштар і Шамхат з шумеро-вавилонського епосу, Цирцея, Пенелопа, Навзикая з «Одіссеї» Гомера, Медея з «Медеї» Евріпіда, Антигона з «Антигони» Софокла, ліричні героїні з давньоєгипетської образам світової літератури за силою пристрасті, за масштабом характеру, художністю зображення.

Так само, як і відповідні чоловічі образи, вони належать за рівнем типізації до вічних літературних образів. Але ця галерея титанічних жіночих образів не набула належного поширення у світовій літературі в наступні епохи, оскільки в епоху рабства та в середні віки жінка була зведена до становища рабині.

Навіть у творах античності, у яких жінки, судячи з назви, грають перші ролі, показано початок безправного становища жінки. Література, насамперед анакреонтічна лірика античності, провансальська лірика трубадурів раннього Середньовіччя, лірика Данте, Петрарки, Шекспіра – титанів Відродження маскувала, пом'якшувала факт приниженого становища жінки, оспівуючи кохання та піднесені любовні стосунки. Жінки, залишаючись жертвами соціального ладу, суспільних відносин, проте, ставали недосяжним ідеалом, підносилися на неймовірну висоту

художнього узагальнення. Беатріче, Лаура, Ізоolda, Джульєтта, Дездемона, Офелія стали загальними жіночими образами. Образ коханої в класичній поезії східного Відродження смутний і туманний через особливості його поетики, але, загалом, входить до одного типологічного ряду з жіночими образами європейського Відродження.

У цьому сенсі в Європі, як і в Японії, не дивлячись на окремі прецеденти, явище жінок-воїнів не мало масового характеру. Тим цікавіше, що навіть у тексті «Пісні про Нібелунги» несамоविता войовниця – це зовсім не місцева селянка, це яскрава екзотична королева, незалежна правителька напівказкової заморської країни Ісландії. Ця деталь може бути пов'язана з тим, що саги про дівчат-воїтельок часто зустрічаються у середньовічній ісландській літературі, про що, ймовірно, знали середньовічні германці та автор «Пісні». Про це явище в ісландській літературі пише К. Андрессон: «Якщо в інших літературних традиціях зрідка зустрічаються образи норавливих принцес, приручених женихами, то в ісландській літературі існує особливий вид жанру жіночої лицарської саги – розповіді про самодержавних правителів своїх країн, які зовсім не хочуть чути про шлюб, тому що шлюб загрожує їм ослабленням влади і втратою соціального статусу. Вони не тільки категорично відмовляють залицяльникам, а й піддають їх словесному і фізичному приниженню. У лицарських сагах існує особливе позначення для героїнь таких історій – мейконгр «дівоча правителька», при цьому самі вони значно називають себе «королем» (kongr), але ніяк не «королевою» (drüttning)» [4].

Отже, після проведеного аналізу образів жінок-войовниць, середньовічних героїчних билин таких як: «Повість про дім Тайра», «Пісня про Нібелунгів», а також серіалу «Парія нексус» з всесвіту «Warhammer 40000», можна виділити основні відмінності між цими образами, які, в свою чергу, свідчать про гендерні норми, ментальні установки і рамки поведінки жінок в досліджуваних суспільствах. Виявлені відмінності в ступені підпорядкування нормі статевої поведінки свідчать про фактичні

відмінності в ступені підпорядкування індивіда соціальним нормам і авторитету. Порівняння виявляє відносну свободу жінок в європейському середньовіччі, в порівнянні з японськими жінками. У зв'язку з цим було висловлено припущення про наявність в японському середньовічному суспільстві більш жорсткого авторитарного менталітету. В рамках всебічного порівняльно-історичного аналізу культур войовничих класів Японії і Німеччини порівняння образів жінок-войовниць підкріплює припущення, що в середньовічній Японії індивід був невід'ємною частиною суспільства і був дуже тісно внутрішній, психічно прив'язаний до установок своєї соціальної групи, класу і держави. Джерельний матеріал демонструє, що навіть жінка-воїн в японській літературі, при всій нетиповій природі свого заняття, все ж дотримується загальних норм жіночої поведінки по відношенню до свого чоловіка. З іншого боку, європейське суспільство легше переносило відхилення від традиційної норми і з більшою повагою ставилося до особистості.

Таким чином, протягом всієї історії розвитку людського суспільства в умовах кардинальних змін соціокультурного, політичного і економічного простору суспільства жіночий образ зазнає постійних трансформацій.

В значній мірі цьому може сприяти система освіти. Дуже важливо так вибудувати педагогічну взаємодію суб'єктів освітнього процесу, щоб відтворити кращі елементи традиційної та сучасної культури, які можуть стати підставою для формування сучасного еталона образу жінки. Чи могла б сприяти конструктивному впливу на процеси, що відбуваються в суспільстві? Яким чином сучасній жінці зберегти свою автентичність? Ця проблема є актуальною і чекає на своїх дослідників.

Список використаних джерел:

1. Зубавіна І. Актуалізація архетипу діви-воїтельки в кінематографі України початку XXI століття. Збірник наукових праць Сучасне мистецтво,

№ 18, 2022. С. 19 – 26. DOI: <https://doi.org/10.31500/2309-8813.18.2022.269658>

2. Історичні діви-воїтельки, прекрасні та смертоносні. Стаття.: веб-сайт. Арміяінформ. Україна. 2021.

URL: <https://armyinform.com.ua/2021/02/11/istorychni-divy-voyitelky-prekrasni-ta-smertonosni/> (дата звернення: 03.12.2024)

3. Котова-Олійник С. В. Візуальні репрезентації ґендеру в культурі: теоретичні та методологічні підходи до вивчення проблеми. Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. 2009. № 47, С. 27 - 32. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/3453>

(дата звернення: 20. 07.2024)

4. Луценко О. Філософія та культура статі: гендерний аналіз. Суми: ФОП Цьома С. П., 2019. 350 с

5. Соболев О. Суспільно-політичне становище жінки в епоху Європейського Середньовіччя. Вісник Львівського університету. Серія «Філософські науки». 2012. Вип. 15. С. 112–119.

6. Bernard A. Guerre et Violence dans la Grece Antique. Histoires. Hachette Litteratures, 1999. 452 p

7. Campbell, Brian (2015). "legion". Oxford Research Encyclopedia of Classics. Oxford University Press.

DOI: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199381135.013.3632>

8. Chadwick N. K. Porgerðr Hölgabrúðr and the trolla ping: a note on sources. The Early Cultures of North-West Europe (H. M. Chadwick Memorial Studies). Edited by Sir Cyril Fox and Bruce Dickins. Cambridge, 1950. P. 395–418.

9. Karlyn, Kathleen Rowe. "Scream, Popular Culture, and Feminism's Third Wave: 'I'm Not My Mother'". Genders: Presenting Innovative Work in the Arts, Humanities, and Social Sciences No. 38 (2003).

10. Price, N. Viking warrior women? Reassessing Birka chamber grave Bj. Antiquity. 2019. Vol. 93, no. 367. P. 181-198.

DOI: <https://doi.org/10.15184/aqy.2018.258>